

ІСТОРІЯ МИТНОЇ СПРАВИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядається застосування деяких спеціально-історичних методів для дослідження історії митної справи на українських землях Великого князівства Литовського та Речі Посполитої XIV- середини XVII ст. За допомогою комп'ютерних технологій створена реляційна база даних.

Дослідження проблем, природи, принципів та методів пізнання історії можливе з допомогою застосування певної сукупності засобів та операцій, які регулюють діяльність історика та забезпечують вирішення конкретних дослідних завдань. Методологія історії розкриває основні поняття науки та висвітлює їхню роль у процесі пізнання. Впровадження інформаційних технологій в історичних дослідженнях зробили можливим застосування нових методів аналізу джерел. Завдання даної роботи полягає у висвітленні застосування загальнонаукових та спеціально-історичних методів для вивчення історії митної справи на українських землях Великого князівства Литовського та Польщі кінця XIV - середини XVII ст.

Одним із загальнонаукових методів історичного пізнання є метод класифікації, під яким розуміють сукупність прийомів, що дають змогу виділяти групи схожих історичних об'єктів, а також їхні різновиди [1]. Для вивчення певних політичних, соціально-економічних, культурних та інших явищ життя суспільства важливо визначити джерельну базу дослідження, залучивши нові джерела та здійснивши їх систематизацію. Для означення закономірностей появи джерел, їхньої природи, вивчення їхніх основних властивостей застосовується метод класифікації. Характерною рисою джерел, які стосуються різних аспектів митної справи, є те, що вони містяться переважно в актових документах. Можна їх визначити як документальні джерела. Тому видається доцільним зробити класифікацію відносно фондоутворювача, бо в такий спосіб можна

краще виділити особливості джерел. Оскільки відомості з різних аспектів митної справи містяться у відмінних за формою запису документах, виникає потреба зробити класифікацію і за походженням та видовими ознаками джерел.

Класифікацію за фондоутворюючим принципом застосовував М. П. Ковальський щодо джерел до історії України XVI—XVII ст. Фондоутворювача він визначає як адміністративно-політичні, суспільні інститути XVI-XVII ст., а також окремих осіб, в результаті функціонування та діяльності яких з'явилися певні документи [2]. Можна виділити такі групи джерел:

I. Архівні (неопубліковані)

а) книги судово-адміністративних органів України:

1. магістратські (ЦДІАУК, 25 фондів);
2. гродські судові книги (ЦДІАУК, 9 фондів);
3. земські судові книги (ЦДІАУК, 8 фондів);
4. підкоморські судові книги (там само, 2 фонди);

5. каптурові судові книги (там само, 2 фонди).

б) книги Руської канцелярії у складі Коронної

Руська (Волинська) Метрика (РДАДА.- Ф. 389. Л М - Оп. 1., Спр. 191).

II. Опубліковані

а) акти правлячих органів ВКЛ та РП:

1. Литовський Статут (1529 р., 1566 р., 1588 р.);
2. Литовська Метрика: книги записів, книги публічних справ, книга судових справ;

б) архівні колекції:

1. Київської археографічної комісії (ЦДІАУК, Ф. 220)

- Архів ЮЗР (Ч. 4, 5, Т. 1);
- 2. Колекція серії «Б» (ЦДІАУК, Ф. 223);
- 3. «Акты литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским»;
- 4. «Zrodla dziejowe» (A. Jablonowski);
- в) тематичні збірки:
- Торгівля на Україні XIV - середина XVII ст.: Волинь і Наддніпрянщина.

Використані у дослідженні документальні джерела можна класифікувати за походженням та видовими ознаками як:

I. Королівські та великокнязівські грамоти (пожалування, привілеї на володіння та надання урядів феодалам):

- 1) локаційні грамоти на заснування міст та містечок («привілей», «лист», «данина»);
- 2) привілеї з дозволом організації ярмарок і торгів, відкриття корчми, тримання певного мита, тощо («лист», «привілей»);
- 3) грамоти на надання містам магдебурзького права.

II. Акти судово-адміністративних органів (городських, земських, підкоморських, каптурових судів, а також магістратські книги).

III. Люстрації, ревізії, описи міст і містечок («Опись овруцкого замка, съ исчисленіемъ приписанныхъ къ нему мещанъ, боярь, крестіанъ, а также съ исчисленіемъ повинностей и даней приносимыхъ въ пользу замка. 1545» [3])

ГУ. Урядові акти стосовно торгівлі:

- 1) гарантійні листи, які гарантували їхнім власникам вільне безпечне пересування в межах країни, окремих земель, повітів тощо; підтверджували належність особи купця до певної міської громади; господар гарантував певним станам дотримуватися встановлених митних ухвал у тих випадках, коли шляхта незаконно стягувала у своїх маєтках мита, тощо;
- 2) протекційні («лист», «універсал» тощо);
- 3) безмитні листи, якими купців звільняли від сплати певного виду мита на означеній території;
- 4) митні устави - загальнодержавні акти, в яких поданий перелік товарів і їхня митна такса, а також перелік підданих короля, з яких мали стягувати мита: князівських, панських, духовних, світських, іноземців тощо;
- 5) устави цін. Юридичною підставою для таксації цін на ринку були універсали воевод, узгоджені з діючим митними уставами та поборовими універсалами. З інкорпорацією українських земель до Речі Посполитої ця практика, яка законодавчо не існувала у ВКЛ, поширилась на Волинь і Наддніпрянщині.
- 6) оренди митних зборів, торговельних мит,

корчем, млинів з утвердженням строку оренди та її оплати;

7) квитанції - у такий спосіб фіксували кошти від митників, які надійшли до господарської скарбниці;

8) лічба - рахунок того скільки отримав митник зі стягування мита, скільки віддав на користь господаря і скільки залишив собі. Траплялося, що господар залишався винен певну суму митнику, якому дозволяли тримати певне мито. Половина доходів ішла на сплату боргу митнику, інша продовжувала надходити господарю.

9) листи, за якими стягувався штраф - промито - за порушення правил транспортування товарів;

V. Контракти - на кінець XVI ст. зростає кількість контрактів зі збільшенням обсягів торгівлі, коли вирішального значення в українському експорті набуває торгівля худобою, зерном, лісовими товарами, які везли до Гданська.

Здійснена класифікація документів за походженням та видовими ознаками не враховує часові особливості появи джерел, оскільки має на меті відтворити загальну картину вже застосованих та можливих джерел для вивчення окресленої дослідницької проблеми.

Серед групи актових джерел у дослідженні використані Литовський Статут (редакції 1529 р., 1566 р., 1588 р.); Литовська Метрика: книги записів 5 [4], 8 [5], 10 [6], 12 [7], 25 [8], 28 [9]; книги публічних справ 7 [10], 8 [11]; книга судових справ 4 [12]; Руська (Волинська) Метрика [13]. Іншу групу становлять публікації, в яких містяться окремі документи з перелічених вище фондів. Їх публікація почалась у XIX ст. у таких українських і польських виданнях, як «Акты литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским» [14], збірка документів «Торгівля на Україні» [15], «Zrodla dziejowe» [16]. Окремі відомості містяться у виданні «Архив Юго-Западной России» [17].

Джерельна база дослідження ґрунтована на архівних комплексах та опублікованих джерелах. У результаті класифікації джерел можна виділити такі їхні особливості: інформаційні можливості джерел неоднакові, у структурних підрозділах архівних фондів (книгах) нерідко містяться записи, які не відповідають характеру книг, відмінні за формою запису документи містять інформацію про різні види мит та митних зборів та їхню розмірність. У зв'язку з цим виникають деякі вимоги аналізу зазначених джерел: необхідно знати латинську (польську) дипломатичну термінологію і принципи роботи Коронної канцелярії та її структурного підрозділу - Руської кан-

целярїї, бо на українських землях не були вироблені самобутні правила діловодства і при оформленні документів користувались польськими зразками; бажано знати правила оформлення та складання «умовного формуляра» середньовічного документа взагалі.

Оскільки більшість джерел є актовими за своїм характером, тому вони мають певний «умовний формуляр». Для аналізу формуляра використовують прийоми та методику дипломатичного дослідження джерел. В українській історіографії проблемам дипломатичного аналізу документів, зокрема архівних комплексів джерел, присвячені праці М. П. Ковальського [18], С. В. Абросімової [19]. Серед робіт польських істориків можна виділити працю Й. Шуманського «*Nauki pomocnicze historii*» («Допоміжні історичні дисципліни») [20].

Загалом «умовний формуляр» має таку структуру:

1. Початковий протокол: інвокація (*invocatio*) - «богослів'я»; інтитуляція (*intitulatio*) - ім'я і титул особи, від імені якої видано документ; інскрипція (*inscriptio*) - адресат; салютація (*salutatio*) - привітання.

Оригінал документа

Жыкгимонт, Божю м(и)лостю.
Чынимъ знаменито и далей.

Биль нам чолом городничьи Троцкий кн(я)зь Петр Михаинович о томъ, абыхмо ему дозволили в ыменъи его отчызномъ и дедизномъ на имя в Острожци в земъли Вольньской место поднести и посадити, и торги встановити, и ярмаркъ врочный мети, и тымъ мешаном того места его право маитборское со всеми потребами устанавити.

Ино мы, упамятавши к нам его верным послуги, который онъ намъ звыкъ здавна служыти, и з особливое ласки наше, на его чоломъбитъе, то вчынили: дозволили есьмо ему в томъ именъи его Острожцы место поднести и посадити всякими людми, ляхы и русью, жыды и ормяны, в котором же месте допускаемъ торгъ мети и встановити в неделю и закликати по всемъ сторонамъ, явно выславити, и ярмаръки два в рокъ тамъ мети, один на Вознесенъе Г(о)сп(о)дне а другим на день светого апостола и евангелиста Луку у в осень, а тыи ярмаръки мають через тьидень стояти, и вси люди посполитыи мають в них добърую беспечность и добровольность мети, приехати и отехати, и торговати, водле правъ и звычаювъ инъших месьть нашихъ.

И допустили есьмо всемъ людем их и ремесъникомъ, хто бы кольвекъ по своей доброй воли до того места его пришоль, добровольне садити ся, и вызволяемъ тое место его, яко ся на своих границах и межаг дольго и широко маеть, с права руского и литовского, и з ынъших правъ посполитых, маеть ся тое место его, войт и мешане, и вси люди, которым будутъ в немъ мешъкати, тых часовъ и на вечность всеми тыми справами и члонками, и выписанъи обычаев справова-

2. Текст (або контекст): аренда (*arenga*) - формулювання загального характеру, мотивація видачі документа; промульгація (*promulgatio*) - оголошення волі видавця чи отримувача документа; нарація (*narratio*) - виклад обставин публікації акта; диспозиція (*dispositio*) - власне виклад суті документа; санкція (*sanctio*) - юридичне підкріплення диспозиції, можливі покарання в разі порушення постанови документа; короборація (*corroboratio*) - зазначення засобів, якими досягається автентичність документа.

3. Прикінцевий протокол (*eschatocol*): субскрипція (*subscriptio*) - підпис; датування (*datum*) - зазначення міста та часу складання документа; тестація (*tectacio*) - листи свідків або власноручні підписи свідків, які брали участь у видачі документа, що вказувало на його автентичність [21]; апрекація (*apprecatio*) - підсумок [22].

Для прикладу зробимо дипломатичний аналіз документа «1528.06.29. Привилеи, позволенъе кн(я)зю Петру Михаиловичу в ыменю его Острожецком место садити и торги мети, и на пра[ва] и вольности тому месту» [23].

Дипломатичний аналіз

[Протокол]
[Інтитуляція] Жыкгимонт, Божю м(и)лостю.
[Інскрипція] Чынимъ знаменито и далей.

[Контекст]
[Нарація] Биль нам чолом городничьи Троцкий кн(я)зь Петр Михаинович о томъ, абыхмо ему дозволили в ыменъи его отчызномъ и дедизномъ на имя в Острожци в земъли Вольньской место поднести и посадити, и торги встановити, и ярмаркъ врочный мети, и тымъ мешаном того места его право маитборское со всеми потребами устанавити.

[Диспозиція] Ино мы, упамятавши к нам его верным послуги, который онъ намъ звыкъ здавна служыти, и з особливое ласки наше, на его чоломъбитъе, то вчынили: дозволили есьмо ему в томъ именъи его Острожцы место поднести и посадити всякими людми, ляхы и русью, жыды и ормяны, в котором же месте допускаемъ торгъ мети и встановити в неделю и закликати по всемъ сторонамъ, явно выславити, и ярмаръки два в рокъ тамъ мети, один на Вознесенъе Г(о)сп(о)дне а другим на день светого апостола и евангелиста Луку у в осень, а тыи ярмаръки мають через тьидень стояти, и вси люди посполитыи мають в них добърую беспечность и добровольность мети, приехати и отехати, и торговати, водле правъ и звычаювъ инъших месьть нашихъ.

[Санкція] И допустили есьмо всемъ людем их и ремесъникомъ, хто бы кольвекъ по своей доброй воли до того места его пришоль, добровольне садити ся, и вызволяемъ тое место его, яко ся на своих границах и межаг дольго и широко маеть, с права руского и литовского, и з ынъших правъ посполитых, маеть ся тое место его, войт и мешане, и вси люди, которым будутъ в немъ мешъкати, тых часовъ и на вечность всеми тыми справами и члонками, и выписанъи обычаев спра-

Оригінал документа

ти и обходити такъ, яко есть обычаи в иньших местех нашихъ справують и радяты. А жыдова того места его Острожецкого мають у праве радити и обходити тым правомъ, которым жыдова берестейская ся обходять и справують, и бывають сужоньи. А которым мешане и крамары, мешькаючы в томъ месте, гдеколвек с коньми и з быдломъ, и з ынъшими речъми своими торговыми до которыхъ местъ и местечокъ поедуть, тогды старые мыта и соленичое в местех нашихъ мають давати. А где бы инъде в местех кн(я)зских и паньскихъ новый мыта были встановлены, и они тамъ мыта и соленичое не мають платити и кожды мепданинь того места Острожецкого маеть отъ такового платежа мыта вызволенъ быти. И тое место в томъ имени его и торгъ, и ярмарьки, и вси члонки и дела, якъ выше в томъ листе нашомъ выписано стоит, што к праву маитъборскому прислушъть, потвержаемъ сим нашимъ привилъемъ кн(я)зю Петру самому и его жоне, и их детемъ, и напотомъ будущымъ их счадкомъ вечно и навеки непорушъно.

А на твърдость того и печать нашу казалм есьмо привесити к сему нашему листу.

А при томъ были Панове Рада наша Великого Князства Литовского: княз Янъ, бискупъ виленьский; княз Павелъ, бискупъ луцкии и берестейский; воевода Троцкий, гетьманъ навъшьшы, староста бряславский и веницкий, княз Костянътинъ Иванович Острозкий; воевода виленьский, канцлер Великого Князства Литовского, староста бель-ский и мозырский, панъ Ольбрахтъ Мартиновичъ Кгаштольтъ; панъ виленьский, староста городеньский, маршалокъ дворъньи, панъ Юри Миколаевич Радивиловича; маршалокъ земъекий, воевода новгородский, державъца мерецкии и ошъменьский а довгтовский, панъ Янъ Янович Заберезеньский; и иньи Панове Рада Великого Князства Литовского.

П(и)санъ у Вильни, под лет Божь(его) нарож(енья) 1528, м(е)с(е)ца июн(я) 29 день, инъдыкта перъвого.

В томъ привилемъ рука королевская.
Горностаи, писарь.

Формуляр наведеного документа відповідає певному стандарту за винятком деяких елементів (інвокації, салютації, аренги, промульгації апрекації). Визначення структури «умовного формуляра» дає можливість проектувати з допомогою комп'ютерних технологій бази даних.

Використання комп'ютерних технологій в історичних дослідженнях може відбуватися з різною метою та на різних етапах роботи. В історика, який працює з джерелами, виникає потреба у створенні електронних копій джерел (статистичних, нарративних тощо) для їх надійного збереження, зручного і швидкого пошуку потрібної інформації, подальшого аналізу. Одним з інструментів дослідження митної справи у зазначений період є створення бази даних (БД). Технологія баз даних як самостійна галузь інформатики відносно молода: її оформлення почалось у 60-х рр. ХХ ст. [24].

Дипломатичний аналіз

вовати и обходити такъ, яко есть обычаи в иньших местех нашихъ справують и радяты. А жыдова того места его Острожецкого мають у праве радити и обходити тым правомъ, которым жыдова берестейская ся обходять и справують, и бывають сужоньи. А которым мешане и крамары, мешькаючы в томъ месте, гдеколвек с коньми и з быдломъ, и з ынъшими речъми своими торговыми до которыхъ местъ и местечокъ поедуть, тогды старые мыта и соленичое в местех нашихъ мають давати. А где бы инъде в местех кн(я)зских и паньскихъ новый мыта были встановлены, и они тамъ мыта и соленичое не мають платити и кожды мешанинь того места Острожецкого маеть отъ такового платежа мыта вызволенъ быти. И тое место в томъ имени его и торгъ, и ярмарьки, и вси члонки и дела, якъ выше в томъ листе нашомъ выписано стоит, што к праву маитъборскому прислушъть, потвержаемъ сим нашимъ привилъемъ кн(я)зю Петру самому и его жоне, и их детемъ, и напотомъ будущимъ их счадкомъ вечно и навеки непорушъно.

[Короборация] А на твърдость того и печать нашу казалм есьмо привесити к сему нашему листу.

[Есхатокол]

[Тестація] А при томъ были Панове Рада наша Великого Князства Литовского: княз Янъ, бискупъ виленьский; княз Павелъ, бискупъ луцкии и берестейский; воевода Троцкий, гетьманъ навъшьшы, староста бряславский и веницкий, княз Костянътинъ Иванович Острозкий; воевода виленьский, канцлер Великого Князства Литовского, староста бель-ский и мозырский, панъ Ольбрахтъ Мартиновичъ Кгаштольтъ; панъ виленьский, староста городеньский, маршалокъ дворъньи, панъ Юри Миколаевич Радивиловича; маршалокъ земъекий, воевода новгородский, державъца мерецкии и ошъменьский а довгтовский, панъ Янъ Янович Заберезеньский; и иньи Панове Рада Великого Князства Литовского.

[Датування] П(и)санъ у Вильни, под лет Божь(его) нарож(енья) 1528, м(е)с(е)ца июн(я) 29 день, инъдыкта перъвого.

[Субскрипція] В томъ привилемъ рука королевская.

Горностаи, писарь.

Існує кілька визначень поняття «база даних». Зокрема, база даних - це певним чином організована сукупність даних для отримання відповідей на інформаційні запити; це інтегрована сукупність даних для багатофункціонального використання та модифікації одним чи багатьма користувачами; організована колекція даних, створена з певною метою, яка дозволяє вилучати, переглядати та редагувати дані оптимальним способом; це впорядкована сукупність даних, яку використовують для виконання різноманітних завдань та для потреб користувача. В історичній інформатиці існують два крайні підходи до проектування БД: 1) проблемноорієнтовний; 2) джерелоорієнтовний [25].

У межах даного дослідження створення БД обумовлено такими дослідницькими завданнями: по-перше, необхідність у створенні пошукової системи видів мит в означених хронологічних та

територіальних межах; по-друге, у зв'язку з використанням для дослідження комплексів архівних джерел виникає потреба у відображенні певних атрибутів джерел митної справи; по-третє, створену БД можна використовувати не лише для вузькорієнтованих досліджень, а й у навчальному процесі (у курсі з історії України, з джерелознавства, інформатики). Особливістю створення БД з митної справи є перехід від проблемно-орієнтовного підходу до джерелоорієнтованого. В результаті синтезу цих підходів виникає об'єктноорієнтована база даних. Тобто специфіка об'єкта дослідження обумовлює потребу у відтворенні видів існуючих мит (конкретна проблема) на основі використаного комплексу архівних джерел з відображенням особливостей таких джерел.

У нашому дослідженні об'єктом реального світу виступає «мито». Атрибутами цього об'єкта у базі даних є:

- порядковий номер мита;
 - звичаєва назва мита (виділення цього параметра обумовлено мовними особливостями джерел, тому для зручності розуміння виду мита використовується більш уживана назва мита. Це є ключове поле або ідентифікатор - атрибут, який є унікальним, бо однозначно задає об'єкт; блоки БД пов'язані саме цим атрибутом);
 - скарбниця, до якої належав дохід від збору мита (королівська, великокнязівська, міська, церковна, особиста);
 - звичайне визначення мита (цей параметр тісно пов'язаний зі «звичайною назвою мита», оскільки визначення мита різне, залежно від словникової статті, за якою подано визначення. Хоча за змістом ці визначення не мають суттєвої різниці, проте автор бази даних вважає за доцільне відобразити можливі варіанти визначень).
- Для описування джерел, які містять у собі інформацію про мита, їхній розмір, порядок стягнення тощо, у БД проєктуються параметри опису архівних комплексів («Бібліографія») за бібліографічним принципом. Це пов'язано з тим, що для створення БД використовують як опубліковані, так і неопубліковані джерела, особливості яких необхідно відобразити:
- звичаєва назва мита (ключове поле);
 - назва видання (наприклад, Литовська Метрика, «Торгівля на Україні» тощо);
 - редактор, редколегія, упорядники;
 - місце видання;
 - видавництво;
 - рік видання;
 - номер структурної одиниці видання (наприклад, том, випуск, частина тощо);

- назва структурної одиниці (якщо є);
- посилання на сторінки.

Третій блок бази даних («документ») містить параметри, які безпосередньо містять інформацію про документи, в яких трапляється те чи інше мито. На відміну від повнотекстових БД, які містять увесь текст документа, в нашій БД вміщені параметри, які характеризують зовнішні ознаки документа:

- звичаєва назва мита;
- аліаси (від англ. Alias - альтернативне ім'я модуля, команди) - цей параметр задає варіанти назви одного й того ж за значенням мита (наприклад: вагове - узвестное, важное, весовное);
- порядковий номер документа у джерелі (цей параметр є зручним у процесі використання БД при посиланні на документи джерел за відсутності їхніх паперових оригіналів чи публікацій);
- вид документа (вольність, данина, лист, привілей, лічба митників, квитанція, вирок, визнання, підтвердження тощо);
- підвид документа (наприклад, лист, виданий з дозволом організувати ярмарки і торги; безмитний лист; привілей певній особі чи до всієї землі зі звільненням від сплати мит тощо);
- назва документа;
- дата видачі документа;
- місце видання документа;
- ім'я правлячої особи;
- ім'я особи, яка засвідчила документ (наприклад, Сигізмунд I Август, Сигізмунд II Август);
- звання особи, яка засвідчила документ (писар, підскарбій тощо);
- місцевість, якій видано документ;
- місто(містечко), якому видано документ;
- особа, якій адресовано документ (якщо зазначена);
- причина видачі документа (наприклад, шляхтичу за вірну службу державі дозволяли збирати частину мит на себе; містечко могли звільнити від сплати мит унаслідок набігів чужоземців, втрат через природні катастрофи, пожежі тощо);
- розмір мита.

Після побудови концептуальної моделі даних проєктують логічну модель, тобто власне фізичну БД у пам'яті комп'ютера. В основу моделі даних покладена певна структура. Основними типами логічних моделей даних є лінійна, мережна та релятивна. Релятивна модель є основною для сучасних систем управління базами даних (СУБД). Усі дані в релятивній моделі подані у вигляді двовимірних таблиць, де в рядках розташовуються записи, які відрізняються значеннями

унікального ключа (ідентифікатора запису), в стовпцях - розташовані елементи (атрибути) даних.

Вибір релятивної моделі бази даних обумовлений характером джерел, використаних у дослідженні. Для побудови БД використана СУБД MS Access. Як правило, релятивна база даних складається з кількох таблиць. Кожній таблиці (відношенню) відповідає окремий файл бази даних. При цьому важливим є встановлення логічного зв'язку між таблицями різних відношень з метою їх спільної обробки. Нами створена релятивна база даних, яка складається з 3 основних таблиць («мито», «бібліографія», «документ») та 6 допоміжних таблиць. Допоміжні таблиці утворені параметрами, які мають обмежений набір значень. У такому разі створюють окрему таблицю (перелік) допустимих значень. Такими параметрами є: «скарбниця, до якої належав дохід від збору мита», «вид документа»,

«підвид документа», «місце видання документа», «ім'я правлячої особи», «звання особи, яка засвідчила документ».

У процесі проектування бази даних відбувся синтез проблемно орієнтовного та джерелоорієнтовного підходів у створенні БД, що обумовлено специфікою об'єкта дослідження. У перспективі планується створення автоматичної інформаційно-пошукової повнотекстової БД.

Отже, можна зробити підсумок, застосовані у даній роботі методи дозволили систематизувати використані у дослідженні різних аспектів митної справи в означений період документальні джерела за фондоутворюючим принципом та за походженням і видовими ознаками; визначити структуру «умовного формуляра» документів та їхні особливості, а також спроектувати, враховуючи специфіку джерел, об'єктноорієнтовану базу даних для визначення існуючих видів мит.

1. Горбачева О. В., Каун С. Б. и др. Методология истории.- Минск, 1996.- С. 164.
2. Ковальский Н. П. Источниковедение истории Украины XVI-XVII вв.- Д.: ДТУ, 1979.- Ч. 4. Обзор основных отечественных собраний архивных источников.- С. 8-9.
3. Архив Юго-Западной России.- К.: типография Е. Федорова, 1867.- Ч. 4. Акты о происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России. Т. 1.- С. 45-55.
4. Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 5. Uzrasymu knyga 5 (1427-1506) [Литовская Метрика. Книга Записей 5] / Parengė E. Vanionis.- Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidykla, 1993.- 403 p.
5. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 8 (1499-1514) [Литовская Метрика. Книга Записей, 8]. / Parengė A. Baliulis, R. Firkovicus, D. Antanavicius.- Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidykla, 1995.- 710 p.
6. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 10 (1440-1523) [Литовская Метрика. Книга Записей 10] / Parengė E. Vanionis ir A. Baliulis.- Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidykla, 1997.- 179 p.
7. Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 12. Uzrasymu knyga 12 (1522-1529) [Литовская Метрика. Книга Записей 12] / Parengė D. Antanavicius, A. Baliulis.- Vilnius: Zara, 2001.- 854 p.
8. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 25 (1387-1546) [Литовская Метрика. Книга Записей 25] / Parengė D. Antanavicius ir A. Baliulis.- Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidykla, 1998.- XXII + 460 p.
9. Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 28 (1522-1552). Книга запису 28 / Падрыхтоўка тэкстаў до друку і навук. апарат: В. Мянжынскі, У. Свяжышскі.- Менск: АТНЕНАУМ, 2000.- 312 с.
10. Lietuvos Metrika Knyga Nr. 564. Yiesuju reikalų 7 knyga (1553-1567) [Литовская Метрика. Книга № 564. 7-я Книга Публичных дел] / Parengė A. Baliulis.- Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidykla, 1996.- 206 p.
11. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566-1572). Viesuju reikalų knyga 8 [Литовская Метрика. 8-я Книга Публичных дел] / Parengė D. Varonas ir L. Jovaisa.- Vilnius: Zara, 1998.- 166 p.
12. Lietuvos Metrika (1522-1530), 4-oji Teismu knyga (XVI a. Pabaigos kopija) [Литовская Метрика. 4-я Книга судебных дел (копия конца XVI в.)] / Parengė S. Lazulka, I. Valikonyte, G. Kirkiene etc.- Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997.- CLVIII + 513 p.
13. РДАДА.- Ф. 389. Литовская Метрика.- Оп. 1.- Спр.191.
14. Акты литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским.- М.: Университетская типография, 1900.- Вып.1 (1390-1529).
15. Торгівля на Україні XIV - сер. XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина / Упор. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко.- К.: Наук. думка, 1998.- 408 с
16. Zródła dziejowe. T.VI. Rewizja zamków ziemi Wolynskiej w połowie XVI wieku / Wydal A. Jablonowski.- Warszawa: Skład główny w księgarni Gebethneva i Wolfa, 1877.-S. 14-141.
17. Архив Юго-Западной России.- К.: типография Е. Федорова, 1867.- Ч. 4. Акты о происхождении шляхетских родов в Юго-Западной России.- Т. 1. Ковальский Н. П. Источниковедение социально-экономической истории Украины (XVI - первая половина XVII ст.). Акты о городах.- Д.: ДГУ, 1983.- 69 с.
19. Абрисомова С. В. Традиції Литовської Метрики в документах канцелярії України XVII-XVIII вв. // Lietuvos Metrika (1991-1996) metu tyrinėjimai. Lithuanian Metrica / Investigations in 1991/1996.- Vilnius, 1998.- S. 172-192.
20. Szumanski J. Nauki pomoenieze historii.- Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.- S. 440-484.
21. Szumanski J. Ibidem.- S. 449.
22. Ковальський Н. П. Вказ. праця.- С. 12-13.
23. Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 12. Uzrasymu knyga 12 (1522-1529) [Литовская Метрика. Книга Записей 12] / Parengė D. Antanavicius, A. Baliulis.- Vilnius: Zara, 2001.- № 680.-P. 522-523.
24. Белова Е. Б., Бородкин Л. И., Гарскова И. М., Измestьева Т. Ф., Лазарев В. В. Историческая информатика.- М.: Мосгорархив, 1996.- С. 143.
25. Гарскова И. М. Базы и банки данных в исторических исследованиях.- Göttingen: Konrad Pasbnicke, 1994.- С. 5-9.

L. Zhrebtsova

**HISTORY OF THE CUSTOMS SYSTEM IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA
AND POLAND IN UKRAINIAN LANDS: RESEARCH METHODS**

This article deals with a use of some special historical methods for discovering history of the customs system in Ukrainian lands of the Grand Duchy of Lithuania and Poland in the 14th and the First Half of 17th Centuries. A relative database was built using the computer technology.